

14. Tautiniai stereotipai

Patvirtinkite arba paneikite teiginį: „Pasaulio suvokimas be stereotipų neįmanomas“.
Pagrįskite savo požiūrį pasinaudodami ištraukomis iš įvairių šaltinių.

stereotipas: 1. monolitinė (metalinė, guminė, plastikinė) iškiliaspaudės formos kopija dideliems tiražams spausdinti; 2. visuomenės sąmonėje funkcionuojantis supaprastintas, schematizuotas, emociškai nuspalvintas kokio nors objekto vaizdinys; 3. fiziol. dinaminis Δ — individo sąlyginių (įgytų) refleksų tam tikra išmokta reiškimosi tvarka (nuoseklumas), pvz., žmogaus darbo įgūdžiai, įpročiai; 4. tiksliai bet kurio dalyko kopija.

Šaltinis: Tarptautinių žodžių žodynas, © Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985

Tautų stereotipai

„Rojus yra ten, kur virėjai yra prancūzai, policininkai – britai, mechanikai – vokiečiai, meilužiai – italai ir kur viską organizuoja šveicarai. Pragaras yra ten, kur virėjai yra britai, policininkai – vokiečiai, mechanikai – prancūzai, meilužiai – šveicarai ir kur viską organizuoja italai.“ Tai vienas iš populiarių anekdotų, kurį išgirdę skirtingų tautų žmonės pritariamai nusijuokia. Tačiau tautų stereotipai gyvi ne tik anekdotuose, bet ir kasdienybėje.

Net ir šiandien, kai tarptautinė bendruomenė skatina tautų įvairovę ir toleranciją, daugybės tautų atstovams nepavyksta atsikratyti jiems „priklijuotos“ etiketės. Antai meksikiečiai iki šiol kovoja su jiems prilipdytu „stambaus vyriškio su didžiule kepure, išsidrėbusio priešais televizorių ir geriančio tekilą“ stereotipu. Žydai nepritaria anekdotui, kuriame tvirtinama, esą „žydas žydą gerbti pradeda tik tada, kai pastarajam pavyksta jį išdurti“. Arabai niršta išgirdę, kai pamatę ant žirgo jojančią jų tautietį kas nors pajuokauja: „Žiūrėk, asilas ant arklio joja“. Amerikiečiams iki šiol nepavyksta atsikratyti „Hamburgerlendo“ etiketės.

Dažniausiai stereotipai pašiepia kai kuriuos tautos bruožus ir neretai sukelia tos tautos nepasitenkinimą. Antai lietuviai paširpo garsaus Holivudo aktoriaus Melo Gibsono pavadinti „aštriadančiais lietuviais, ginkluotais beisbolo lazdomis“. Ne mažesnę smūgį sudavė ir iš Didžiosios Britanijos premjero Davido Camerono lūpų išsprūdę žodžiai: „vienakojės lietuvės lesbietės“. Ką jau kalbėti apie amerikiečių rašytojo Johnatano Franzeno bestseleryje „Pataisos“ įtaigiai įterptą sakinį: „Vilniečiai iš bado minta arklia, o gatvėse šaudoma iš pravažiuojančių automobilių“ arba aktoriaus Woody Harrelsono duotą interviu vienam žurnalui: „Kalbama, kad Lietuvoje žmonės išvis gyvena dėžėse.“ Tarsi nepakaktų to, kad visas pasaulis žino, jog Hanibalas Lekteris užaugo prabangiame dvare netoli Vilniaus.

Kai kurie tautų stereotipai taip giliai įsišakniję, kad vos išgirdęs kelis raktažodžius, gali drąsiai spėti, apie kurią tautą yra kalbama. Internetu net kuriami žaidimai, leidžiantys žmonėms įvertinti savo žinias apie tautų stereotipus.

Iš Bazilė Jezukevičiūtė <http://www.kelioniumanija.lt>

Stereotipai dažniausiai perteikia neigiamą informaciją

Beje, šiais laikais tarp menininkų ir žurnalistų labai madinga „neigti įsivyravusius stereotipus“, tarp jų – tautinius ir kultūrinius. Kiek čia yra politinės įtakos?

Manau, kad yra gerai, jog menininkai rengia įvairias akcijas, parodas, performansus, kurių metu bandoma paneigti įsivyravusius neigiamus stereotipus. Mūsų sąmonės ir požiūrio pokyčius sunku pamatuoti, ne visada tikslios yra ir įvairios apklausos. Bet, manau, kiekvienas renginys nors kiek mums padeda suprasti, kad pasaulyje turėtų bandyti taikiai sugyventi skirtingų požiūrių žmonės. Ką reiškia neigiami stereotipai, turbūt jau įsitikino ir kai kurie mūsų emigrantai, kuriems dėl kelių nusikalsti linkusių tautiečių yra klijuojamos neigiamos, ilgam priliimpančios etiketės. Tai nėra saldu, kai pats susiduri su neigiamu išankstiniu nusistatymu.

Bet negi tos apibendrintos nuomonės ir įsivaizdavimai atsiranda visiškai atsitiktinai? Jūs ir savo knygoje „Kitataučių įvaizdis lietuvių folklore“ rašote, kad tam tikri stereotipai apie kitą tautą susiformuoja ne be pagrindo.

Mūsų gyvenimas pilnas stereotipų. Psichologai pažymi, kad gyvenimas be stereotipų neįmanomas, kasdieniškų situacijų nuolatinis įvertinimas mus per daug apkrautų. Gyvendami vieni šalia kitų, tarpusavyje bendraudami, žmonės lygina save su kitais ir vertina. Apie kaimynus, kaip ir apie bet kurį kitą reiškinį, susidaroma tam tikra nuomonė, dažnai fragmentiška ir netiksli. Kaip yra pabrėžę mokslininkai, nacionalumas, tautiškumas dažnai yra suvokiamas ne tiek protu, kiek jausmais ir emocijomis. Sakydami „lietuvis“, „rusas“, „lenkas“, „žydas“, mes dažniausiai juos suvokiame ne tik kaip tam tikrų geografinių erdvių atstovus, o jau turime apibrėžtas nuostatas, vertinimus, charakterio stereotipus. Dažniausiai jie yra neigiami ir menkinantys kitą tautą.

Pastebėjau, kad kaimyninės tautos mėgsta prasivardžiuoti, tarsi vaikai smėlio dėžėje. Kaip tos pravardės, apsižodžiavimai atsiranda?

Kai kurie stereotipai, kaimyninių tautų pravardės gyvuoja jau kelis šimtmečius, kiti yra sukurti sovietmečiu, treči – jau nepriklausomybės metais. Ilgainiui jie šiek tiek kinta besikeičiant kaimyninių valstybių tarpusavio santykiams.

Galime prisiminti poros tautų pravardžių sukūrimo aplinkybes. Šiuo metu pati žinomiausia latvio pravardė – „zircas galva“ (žirgo galva). Kalbininkas A. Butkus pažymi, kad „arklio galva“ pabrėžia ir mūsų kalbų giminystę – bendra leksika, ir latvių kalbos fonetikos savitumą (z vietoje ž). Ši pravardė gyvuoja jau antrą šimtmetį, tačiau jos kilmė nėra visiškai aiški. Viena iš versijų sako, kad po baudžiovos panaikinimo prasidėjus intensyvesniems lietuvių ir latvių prekybiniais ryšiams, lietuviai dažniau nuvykdavo į Latvijos turgus. Latvių arkliai buvę stambesni ir gražesni, todėl lietuviai prekeiviai ar samdiniai iš pavydo taip praminę jų savininkus. Tačiau visgi labiausiai tikėtina prielaida, kad XIX a. taip lietuvius praminė patys latviai, pabrėždami jų žioplumą. Dažnai girdėdami šią frazę latvius sakant, ją perėmė lietuviai, taip ėmę vadinti pačius latvius. Beje, *patiems* latviams ši pravardė yra nieko nesakanti ir į ją latviai niekaip nereaguoja (na, nebent, abiejų šalių internetai šiuo klausimu kartkartėmis papiktžodžiauja internetiniuose komentaruose).

Pastaraisiais metais latviai pavadinami visapusiškai teigiamą reikšmę turinčiu žodžiu „braliukas“, kurio atsiradimo istorija žinoma daugeliui lietuvių. Taip 2007 m. Eurovizijos dainų konkurse rezultatų skelbimo metu draugiškai į lietuvius kreipėsi latvių vedėjas. Šis vedėjui visai netikėtai, bet nuoširdžiai išsprūdęs kreipinys davė daugiau, nei visų metų Latvijos diplomatų darbas, kuriant pozityvų savo šalies įvaizdį Lietuvoje. Lietuviai mielai perėmė šį jiems puikiai ir lietuviškai gražiai skambantį žodį ir taip ėmė vadinti pačius latvius. *Tad* „braliukas“ vartojamas

teigiamame kontekste.

Šiuo metu populiariausia estų pravardė yra „kuliamaže“. Ji yra atsiradusi palyginti neseniai ir kilusi iš estų krepšininko Gerto Kulamajės (Ghert Kullamäe), pirmojo užsieniečio legionieriaus, 1993–1994 m. žaidusio „Žalgiryje“, pavardės. Šia pravarde kartu pašiepiama ir estų kalbos fonetika (lygiai taip pat, kaip ir anekdotuose), be to, šis žodis tinka paniekinamai pravardei ir dėl asociacijų su lietuvių kalbos obsceniškąja leksika. Personažas estas Duujookaukee Kiiuuulemiaja buvo sukurtas juodojo humoro laidoje „Radioshow“ ir tokiu būdu išpopuliarintas. Kulemaže vardą estams apibūdinti šiandien rasime internetinių forumų, straipsnių, ypač susijusių su krepšiniu, komentaruose.

Iš interviu su Laima Anglickiene, www.bernardinai.lt